

УДК 378.015.31:613.97]-043.83(045)  
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-2-49>

**Христина ШАПАРЕНКО,**  
*orcid.org/0000-0003-3616-2282*

*доктор педагогічних наук, професор,  
декан факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії  
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради  
(Харків, Україна) kristsh@gmail.com*

**Світлана БИКАСОВА,**  
*orcid.org/0009-0008-0485-3533*

*кандидат педагогічних наук,  
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти  
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»  
Харківської обласної ради  
(Харків, Україна) bukasovasa@gmail.com*

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Актуальність статті обумовлена загостренням протиріччя між необхідністю формування культури здоров'я у майбутніх педагогів у галузі фізичного виховання і недостатнім теоретичним обґрунтуванням питання професійної підготовки таких фахівців саме з точки зору професійно-педагогічної культури у просторі вищої школи. З'ясовано, що формування культури здоров'я у закладі вищої освіти повинне передбачати інтелектуальну, емоційно-ціннісну та дієво-практичну складові. У статті автор звертається до розгляду проблеми формування професійно-педагогічної культури здоров'я що є результатом педагогічної освіти. Визначено, що професійно-педагогічна культура здоров'я як інтегративна якість особистості проявляється у сформованості потребнісно-мотиваційної сфери, що включає володіння спеціалістом: сукупністю базових цінностей та норм здоров'язбережувальної культури; знаннями в галузі організації здоров'язбережувальної діяльності; вміннями та навичками застосування цих знань у професійній діяльності, сформованими особистісними якостями, що визначають культуру здоров'язбережувальної професійної поведінки фахівця. Охарактеризовано культурологічний, діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи в організації освітнього процесу майбутніх фахівців з фізичної культури. З позицій культурологічного підходу проблема формування здоров'язбережувальної діяльності розглядається у загальнокультурному контексті. Формування професійно-педагогічної культури здоров'я, з погляду діяльнісного підходу, полягає в тому, що спільна діяльність з активізації прагнень студентів до фізичного, психологічного, духовного самовдосконалення, пошук норм та законів у процесі діяльності становить зміст освітнього процесу. Доведено, що провідною тенденцією сучасної педагогічної науки стає її переорієнтація на розвиток особистості, тому у формуванні професійно-педагогічної культури здоров'я доречним є застосування і особистісно орієнтованого підходу.

**Ключові слова:** методологічні підходи, фахівець з фізичного виховання, культура здоров'я, професійно-педагогічна підготовка, професійно-педагогічна культура, заклад вищої освіти.

**Khrystyna SHAPARENKO,**  
*orcid.org/0000-0003-3616-2282*

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,  
Dean of the Faculty of Preschool and Special Education and History  
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"  
of the Kharkiv Regional Council  
(Kharkiv, Ukraine) kristsh@gmail.com*

**Svitlana BYKASOVA,**  
*orcid.org/0009-0008-0485-3533*

*Candidate of Pedagogical Sciences,  
Lecturer at the Department of Theory and Methodology of Preschool Education  
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"  
of the Kharkiv Regional Council  
(Kharkiv, Ukraine) bukasovasa@gmail.com*

## METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMING PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL HEALTH CULTURE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION SPECIALISTS

*The relevance of the article is due to the aggravation of the contradiction between the need to form a culture of health among future teachers in the field of physical education and the insufficient theoretical substantiation of the issue of professional training of such specialists precisely from the point of view of professional and pedagogical culture in the space of higher education. It was found that the formation of a health culture in a higher education institution should include intellectual, emotional-value and effective-practical components. In the article, the author addresses the problem of forming a professional and pedagogical health culture that is the result of pedagogical education. It has been determined that the professional and pedagogical culture of health as an integrative quality of the personality is manifested in the formation of the need-motivational sphere, which includes the possession by a specialist of: a set of basic values and norms of health-preserving culture; knowledge in the field of organizing health-preserving activities; skills and abilities to apply this knowledge in professional activities, formed by personal qualities that determine the culture of health-preserving professional behavior of a specialist. The article describes the cultural, activity-based and personality-oriented approaches to organizing the educational process of future physical education specialists. From the standpoint of the cultural approach, the problem of forming health-preserving activities is considered in a general cultural context. The formation of a professional and pedagogical culture of health, from the point of view of the activity approach, consists in the fact that joint activities to activate students' aspirations for physical, psychological, spiritual self-improvement, the search for norms and laws in the process of activity is the content of the educational process. It has been proven that the leading trend of modern pedagogical science is its reorientation to the development of the individual, therefore, in the formation of a professional and pedagogical culture of health, it is appropriate to use a personally oriented approach.*

**Key words:** methodological approaches, physical education specialist, health culture, professional and pedagogical training, professional and pedagogical culture, higher education institution.

**Постановка проблеми.** У системі професійної освіти фахівців з фізичного виховання підвищення якості підготовки є пріоритетним напрямом, що зазначено у Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Збереження та зміцнення здоров'я студентів є актуальною педагогічною проблемою та потребує комплексного вирішення питання оптимізації освітнього середовища ЗВО для формування здорового способу життя здобувачів освіти, що неможливо без формування культури здоров'я студентів.

Студентство становить особливу соціальну групу, об'єднану специфічними умовами освітньої діяльності та життя яка має підвищений рівень ризику захворювань, що безпосередньо пов'язано з навчальною діяльністю (тривалість, навчальне навантаження, соціально-психологічна атмосфера, нестабільне та незбалансоване харчування, порушення режиму сну та відпочинку, вживання спиртних напоїв, захоплення відеоіграми та інтернетом та ін.).

Процес формування особистості є складною динамічною системою, взаємодія елементів якої обумовлено провідною роллю і авторитетом педагога, впливом освітнього середовища та ставлення студента. У свою чергу формування професійних компетенцій відбувається під впливом загальної культури особистості, культури праці, педагогічної культури. Тому актуальним є питання профе-

сійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання саме з точки зору професійно-педагогічної культури, де формування культури здоров'я виступає мірилом ефективності життя людей та кінцевий результат державної політики.

**Аналіз досліджень.** Сучасні наукові розвідки стосовно розвитку культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів представлені у дослідженнях Н. Башавець, М. Балуха, С. Гаркуши, Ю. Драгнева, Л. Ізбаш та ін. У статті ми звертаємось до вітчизняних дослідників стосовно питань розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу (І. Авдеєнко, 2016); педагогічних умов розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу (Ю. Бойчук, 2015); характеристики культури здоров'я як складової загальнолюдської культури (Т. Фаласеніді, 2017); характеристики культури здоров'я особистості як складової частини її фізичної культури (А. Хайлацан, 2014); формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації процесу навчання (Ю. Драгнєв, 2008).

**Метою статті** є розкрити проблему формування професійно-педагогічної культури здоров'я здобувачів освіти під час навчання у ЗВО та визначити методологічні підходи до вирішення цієї проблеми.

**Виклад основного матеріалу.** Спираючись на сучасні дослідження (О. Міхеєнко, Н. Кукса, М. Лянной) культуру здоров'я особистості ми

розглядаємо як «комплекс світоглядних настанов, переконань, життєвих цінностей, основою яких є знання про здоров'я та уміння їх застосовувати у практиці повсякденного життя, які зумовлюють свідоме, відповідальне, ціннісне ставлення як до власного здоров'я, так і здоров'я оточуючих та довкілля, формують стереотип мислення, поведінки та діяльності, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я (О. Міхеєнко, Н. Кукса, М. Лянной, 2017: 43).

Формування культури здоров'я у закладі вищої освіти повинне передбачати:

- інтелектуальну складову, а саме знання в галузі валеології, організації здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я;
- емоційно-ціннісну складову, що забезпечує активно позитивне ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, до організації здорового способу життя;
- дієво-практичну складову, що передбачає формування умінь та навичок застосування валеологічних знань у практиці організації здорового способу життя.

Стосовно проблеми формування професійно-педагогічної культури здоров'я слід зазначити, що результатом педагогічної освіти є педагогічна культура, яка характеризується системою загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і технологій педагогічної діяльності.

Як зазначають науковці «педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, в якій найбільш повно відображені духовні та матеріальні цінності освіти й виховання, а також способи творчої педагогічної діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості та здійснення освітньо-виховного процесу» (П. Щербань, 2004: 16). Також вона передбачає «оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості» (В. Ягупов, 2003: 168).

Однак цей феномен, відбиваючи інтегральну сутність особистості педагога, через відсутність адекватної методології дослідження є досить узагальненим, що ускладнює розробку змісту та технології її формування у майбутніх фахівців з фізичної культури.

На основі аналізу норм та цінностей, що регулюють відносини у педагогічній діяльності, різних підходів до розгляду сутності педагогічної культури, а також морального характеру взаємовідносин у професійній діяльності ми визначили

професійно-педагогічну культуру здоров'я як інтегративну якість особистості.

Вона проявляється у сформованості потребнісно-мотиваційної сфери, що включає володіння спеціалістом: сукупністю базових цінностей та норм здоров'язбережувальної культури; знаннями в галузі організації здоров'язбережувальної діяльності; вміннями та навичками застосування цих знань у професійній діяльності, сформованими особистісними якостями, що визначають культуру здоров'язбережувальної професійної поведінки фахівця.

Як стратегічними завданнями формування професійно-педагогічної культури здоров'я здобувачів освіти можна виділити:

- підвищення рівня фізичної захищеності і самозахищеності (покращення фізичного здоров'я, розвиток фізичних якостей, підвищення фізичної працездатності, формування здорового способу життя та фізичної культури особистості, формування рухових навичок та умінь, і усунення дефектів фізичного розвитку, формування професійно-педагогічних навичок);
- формування умінь зниження негативних емоцій, тривоги та агресії (підвищення рівня психологічної захищеності та самозахищеності, формування вміння виявляти врівноваженість, формування вміння регулювати свою поведінку, формування умінь регулювати прояв стресів і поводитися в конфліктних ситуаціях);
- підвищення соціального здоров'я (зниження впливу соціальних страхів, поліпшення соціального самопочуття та соціального настрою), формування навичок міжособистісного спілкування, реалізація потреби у самовираженні, реалізація потреби у високій самооцінці.

Опанування професійно-педагогічної культурою здоров'я надає можливість кожному здобувачеві освіти, реалізувати власний духовний, інтелектуальний, фізичний і спортивний потенціал. Професійно-педагогічна культура не може бути передана будь-кому у формі інформації, вона формується в процесі рефлексії та перетворення власного досвіду, який усвідомлений студентом і виявляє суб'єктність та суб'єктивність під час здійснення професійної діяльності. Виходячи з цього, керуючись теоретико-методологічними у формуванні професійно-педагогічної культури здоров'я ми виокремлюємо культурологічний, діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи в організації освітнього процесу майбутніх фахівців з фізичної культури.

Методологія культурологічного підходу дозволяє розглядати проблеми формування

здоров'язбережувальної діяльності у загальнокультурному контексті як інтеграцію особистості майбутнього педагога із загальною та професійно-педагогічною культурою здоров'я, як активне освоєння педагогічних теорій, цінностей, здоров'язбережувальних технологій.

Логіка культурологічного підходу ґрунтується на визнанні професійно-педагогічної культури здоров'я системоутворювальним фактором становлення майбутнього фахівця з фізичної культури. Наявність такої культури дозволяє педагогу занурюватися у внутрішній світ дитини вивчати і діагностувати фізичний і психологічний стан, відкривати перед ним нові горизонти.

Формування професійно-педагогічної культури здоров'я на основі реалізації культурологічного підходу є цілісним процесом поетапного ознайомлення студентів зі змістом культури (культури здоров'я, життєдіяльності, здоров'ятворчості, культури міжособистісних відносин, ціннісного ставлення до здоров'я і т.п.); засвоєння ними певної суми професійних знань; розвитку пізнавальних інтересів, інтелектуальних та творчих здібностей; виховання культурної поведінки; застосування отриманих знань і умінь у повсякденному житті та створенні на їх основі та на власному культурному досвіді програми саморозвитку, фізичного і психологічного вдосконалення та свідомої роботи над створенням образу тренера-професіонала. Таким чином, культурологічний підхід до формування професійно-педагогічної культури здоров'я сприяє підготовці поінформованого, компетентного здобувача освіти, що усвідомлює себе в загальнокультурному контексті спеціаліста, готового продовжувати освіту та доносити свої знання та вміння до вихованців.

Будь-яке особистісне новоутворення, в тому числі і професійно-педагогічна культура здоров'я, формується і проявляється в процесі діяльності, тому в якості методологічної основи формування професійно-педагогічної культури здоров'я майбутніх спортивних педагогів ми також використовували діяльнісний підхід.

Сутність діяльнісного підходу полягає в тому, що засвоєння змісту освіти здійснюється не шляхом передачі інформації, а в процесі власної активності, спрямованої на предмети і явища навколишнього світу, які створені в процесі розвитку людської культури.

Формування професійно-педагогічної культури здоров'я, з погляду діяльнісного підходу, полягає в тому, що в центрі уваги стоїть не просто діяльність, а спільна діяльність студента з викладачем, у реалізації визначених цілей та

завдань. Спільна діяльність з активізації прагнень студентів до фізичного, психологічного, духовного самовдосконалення, пошук норм та законів у процесі діяльності становить зміст процесу формування професійно-педагогічної культури здоров'я.

Провідною тенденцією сучасної педагогічної науки стає її переорієнтація на розвиток особистості, тому у формуванні професійно-педагогічної культури здоров'я доречним є застосування і особистісно орієнтованого підходу.

Особистісно орієнтований підхід забезпечує наступні умови:

- створення комфортного середовища для самореалізації та самовдосконалення особистості;
- створення ситуацій успіху, свободи вибору, діалогу, рефлексії, змагальності, мислення, творчого пошуку;
- створення освітньо-розвивального середовища для самопрояву та розкриття особистісного потенціалу учнів, творчого збагачення;
- вироблення особистісного сенсу навчання, особистісної позиції, індивідуального стилю та манери поведінки;
- організація взаємодії рівноправних партнерів, об'єднаних однією метою під час реалізації життєвих планів та проєктів;
- взаємозв'язок теорії та практики під час орієнтації студентів на мислення та дії творчого характеру, самостійність у пізнанні;
- розвиток здатності до саморегуляції та самоврядування;
- спільне складання індивідуальних програм саморозвитку та самореалізації вихованців, визначаючи межі найближчої та віддаленої перспектив зростання та розвитку кожного.

**Висновки.** Таким чином, формування професійно-педагогічної культури здоров'я майбутніх фахівців з фізичної культури є базовою умовою формування здоров'язбережувального стилю поведінки, який, у свою чергу, є основою для гарного самопочуття та бадьорого настрою і шляхом до оздоровлення нації, до вирішення багатьох соціальних проблем сучасності. Формування професійно-педагогічної культури здоров'я майбутніх фахівців з фізичної культури гарантовано сприяє зміцненню та збереженню фізичного та психічного здоров'я, успішного навчання, накопичення фізичних та духовних сил, створює надійні передумови для активної життєдіяльності, матеріального та сімейного благополуччя, високопродуктивної професійної роботи, успішної кар'єри та творчого довголіття.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєнко І.М. Розвиток культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. 2016. 20 с.
2. Балух М. Формування мотивації до здорового способу життя студентської молоді в умовах інноваційного освітнього середовища. Освітні обрії. 2020. № 2(51), с. 4-6.
3. Башавець Н. А. Методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Культура здоров'язбереження» : методичні рекомендації. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2010. 272 с.
4. Бойчук Ю.Д., Авдєєнко І.М., Турчинов А.В. Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журн. 2015. № 9(53). С. 141-149.
5. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект: монографія. Чернігів: Видав. Лозовий В. М., 2014. 392 с.
6. Драгнєв Ю. В. Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації процесу навчання: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2008. 22 с.
7. Міхеєнко О. І., Кукса Н. В., Лянной М. О. Формування культури здоров'я студентської молоді в умовах вищого навчального закладу. Наука і освіта. 2017. №12. 42-52.
8. Фаласеніді Т.М. Культура здоров'я як складова загальнолюдської культури. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С.Г., 2017. С. 277-282.
9. Халайцян А.П. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури. Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2014. № 3. С. 79-83.
10. Щербань П. Педагогічна культура та її значення в суспільстві. Рідна школа. 2004. № 7-8. С. 16-19.
11. Ягупов В.В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2003. 560 с.

## REFERENCES

1. Avdieienko I.M. (2016) Rozvytok kultury zdorovia studentiv v osvitnomu seredovyshchi vyshchoho navchalnoho zakladu. [Development of a culture of student health in the educational environment of a higher educational institution] : abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: Kharkiv. 20 [in Ukrainian].
2. Balukh M. (2020) Formuvannia motyvatsii do zdorovoho sposobu zhyttia studentskoi molodi v umovakh innovatsiinoho osvitnoho seredovyshcha. [Formation of motivation for a healthy lifestyle among student youth in an innovative educational environment] Osvitni obrii, 2(51), 4-6 [in Ukrainian].
3. Bashavets N. A. (2010) Metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat z kursu «Kultura zdoroviazberezhennia» : metodychni rekomendatsii. [Methodological recommendations for practical classes in the course "Culture of Health Preservation": methodological recommendations.] Odesa : vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. 272 [in Ukrainian].
4. Boichuk Yu.D., Avdieienko I.M., Turchynov A.V. (2015) Pedahohichni umovy rozvytku kultury zdorovia studentiv v osvitnomu seredovyshchi vyshchoho navchalnoho zakladu. [Pedagogical conditions for the development of a health culture of students in the educational environment of a higher educational institution] Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohiia: nauk. zhurn. 9(53), 141-149 [in Ukrainian].
5. Harkusha S. V. (2016) Formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia do vykorystannia zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii: teoretyko-metodychnyi aspekt: monohrafiia. [Formation of readiness of future physical education specialists to use health-saving technologies: theoretical and methodological aspect: monograph] Chernihiv: Vydav. Lozovyi V. M. 392 [in Ukrainian].
6. Drahnev Yu. V. (2008) Formuvannia kultury zdorovia studentiv v umovakh kompiuteryzatsii protsesu navchannia [Formation of a culture of health among students in the context of computerization of the learning process] : abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: Lugansk. 20 [in Ukrainian].
7. Mikheienko O. I., Kuksa N. V., Liannoi M. O. (2017) Formuvannia kultury zdorovia studentskoi molodi v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu. [Formation of a health culture among student youth in a higher educational institution] Nauka i osvita., 12, 42-52 [in Ukrainian].
8. Falaseniidi T.M. (2017) Kultura zdorovia yak skladova zahalnoliudskoi kultury. Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia : kolektyvna monohrafiia [Health culture as a component of universal human culture. General theory of health and health preservation: collective monograph] / za zah. red. prof. Yu.D. Boichuka. Kharkiv : Vyd. Rozhko S.H.. 277-282 [in Ukrainian].
9. Khalaitan A.P. (2014) Kultura zdorovia osobystosti yak skladova chastyna yii fizychnoi kultury. [Health culture of an individual as an integral part of his physical culture] Pedahohika, psykholohiia ta medykobiolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, 3, 79-83 [in Ukrainian].
10. Shcherban P. (2004) Pedahohichna kultura ta yii znachennia v suspilstvi. [Pedagogical culture and its importance in society] Ridna shkola, 7-8, 16-19 [in Ukrainian].
11. Iahupov V.V. (2003) Pedahohika : navchalnyi posibnyk. [Pedagogy: a textbook] Kyiv : Lybid. 560 [in Ukrainian].